

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Wintra, soudce Jaromíra Jirsy a soudkyně zpravodajky Veroniky Křestřanové o ústavní stížnosti stěžovatele **M. P.**, zastoupeného Mgr. Petrem Nesporým, advokátem, sídlem Puklicova 1069/52, České Budějovice, proti rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 5 Co 326/2024-137 ze dne 9. dubna 2024 a rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích č. j. 0 P 114/2020-116, 39 P a Nc 76/2023 ze dne 12. ledna 2024, za účasti **Krajského soudu v Českých Budějovicích** a **Okresního soudu v Českých Budějovicích**, jako účastníků řízení, takto:

I. Výrokem I rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích č. j. 0 P 114/2020-116, 39 P a Nc 76/2023 ze dne 12. ledna 2024 v části, kterou nebylo zvýšeno výživné pro M. P., dceru stěžovatele a R. B., pro období od 1. září 2021 do 31. srpna 2023 a kterou nebyla pro toto období uložena R. B. povinnost zaplatit nedoplatek na výživném, a výrokem I rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 5 Co 326/2024-137 ze dne 9. dubna 2024 v části, kterou byla potvrzena uvedená část výroku I uvedeného rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích č. j. 0 P 114/2020-116, 39 P a Nc 76/2023 ze dne 12. ledna 2024 a rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 5 Co 326/2024-137 ze dne 9. dubna 2024 se proto v částech týkajících se nezvýšení výživného a nedoplatku na výživném pro období od 1. září 2021 do 31. srpna 2023 a náhrady nákladů řízení ruší.

III. Ve zbylé části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění:

I. Vymezení věci

1. Stěžovatel se domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí; tvrdí, že jimi soudy porušily jeho základní právo zaručené v čl. 32 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod („Listina“), čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“) a čl. 1 Ústavy České republiky („Ústava“).

2. Přestože podle § 922 odst. 1 ve spojení s § 923 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku („občanský zákoník“), lze výživné pro děti přiznat při změně poměrů i za dobu nejdéle tři let zpět ode dne zahájení soudního řízení, obecné soudy výživné na jeho tehdy nezletilou dceru M. P., narozenou v roce 2005, bytem jako stěžovatel („dcera“), zvýšily až od 1. září 2023 (z 4 200 Kč na 5 800 Kč měsíčně), ač ke změně poměrů došlo již od 1. září 2021, kdy dcera nastoupila na střední školu, a stěžovatel („otec“) návrh podal 26. října 2023, tedy méně než tři roky předtím. Důvody pro odepření zvýšení výživného za období delší než dva měsíce před podáním návrhu obecné soudy odůvodnily hrubě nespravedlivou zátěží, jakou by vzniklý nedoplatek na výživném pro matku R. B. („matka“) byl, otcí přitom nic nebránilo v tom, podat návrh již dříve, mohl na zvýšení výživného apelovat i méně formální cestou a snažit se dohodnout. Ústavní soud se proto zabýval tím, zda z hlediska ústavněprávního přezkumu ob stojí závěry obecných soudů, podle nichž by zpětnému zvýšení výživného měla předcházet mimosoudní snaha o dohodu na zvýšení a podle kterých je důvodem pro nepřiznání zvýšeného výživného zpětně za dobu před podáním návrhu výše nedoplatku a dopad na povinného rodiče, a to i tehdy, je-li změna poměrů předvídatelná z důvodu přechodu na vyšší stupeň vzdělání.

3. Stěžovatel podal ústavní stížnost v době, kdy jeho dcera byla již několik měsíců zletilá; jeho ústavní stížnost se týká rovněž období dceřiny nezletilosti.

II. Rekapitulace procesního vývoje a obsahu napadených rozhodnutí

4. Okresní soud v Českých Budějovicích („okresní soud“) schválil rozsudkem č. j. 22 Nc 176/2016-26 ze dne 8. listopadu 2016 dohodu rodičů o svěřeni dcery (a jejího bratra M.) pro dobu do i po rozvodu jejich manželství do péče otce. Matka se zavázala platit od 8. září 2016 výživné pro dceru 2 100 Kč měsíčně, pro bratra 2 900 Kč měsíčně a splácet nedoplatek na výživném vzniklý do 8. listopadu 2016.

5. Otec podal 23. dubna 2020 návrh na zvýšení výživného pro dceru zpětně od 4. září 2017 z důvodu nástupu dcery na druhý stupeň základní školy, zvýšených nákladů na zdravotní péči a zániku vyživovací povinnosti matky k synovi. Při jednání otec omezil návrh a požadoval zpětné zvýšení až od 1. května 2018. Předchozí písemná žádost otce adresovaná matce na zvýšení výživného z 11. října 2019 zůstala i přes následnou schůzku oslyšena (č. l. 53 a 78). Rozsudkem č. j. 0 P 114/2020-87 ze dne 16. června 2020 („předchozí rozsudek o výživném“) zvýšil okresní soud vyživovací povinnost matky na dceru zpětně od 1. května 2018 (jak otec v tu dobu požadoval) na částku 4 200 Kč.

6. Návrhem z 26. října 2023 se otec opětovně domáhal zvýšení výživného na dceru, a to zpětně od 1. září 2021, tj. okamžiku nástupu dcery na střední školu (gymnázium). Návrh odůvodnil mimo jiné i zvyšujícími se cenami a předpokládaným nárůstem příjmů matky s ohledem na plynutí času. Ještě před prvním jednáním o návrhu nabyla dcera zletilosti. Vzhledem k tomu, že požadavek na zvýšení výživného se týkal i její nezletilosti, otec zůstal účastníkem řízení.

7. Okresní soud napadeným rozsudkem změnil předchozí rozsudek o výživném tak, že uložil matce povinnost platit dceři od 1. září 2023 výživné 5 800 Kč měsíčně do 15. dne v měsíci k rukám otce a zaplatit nedoplatek na výživném od 1. září 2023 do 12. ledna 2024 ve výši 6 400 Kč, jenž je matka povinna zaplatit k rukám otce v pravidelných splátkách ve výši 500 Kč měsíčně splatných spolu s běžným výživným (výrok I). Rozhodl také o nákladech řízení (výrok II).

8. Okresní soud zohlednil, že oběma rodičům vzrostl příjem a dceři se zvýšily odůvodněné potřeby v souvislosti s nástupem na střední školu. Zohlednil minimální, občasný telefonický kontakt matky s dcerou, úhradu kapesného dceři matkou od září 2022, finanční plnění v souvislosti s vysvědčením v červnu 2022 a úhradu poloviny nákladů na řidičský průkaz dcery. Za nejpodstatnější změnu považoval – z blíže nevysvětlených důvodů – nástup dcery do třetího ročníku střední školy. Stanovení zpětně až k datu nástupu dcery na střední školu považoval za „hrubě nespravedlivé“ vůči matce kvůli vysokému nedoplatku na výživném, který by zvýšení způsobilo a který podle okresního soudu nijak nezavinila. Matka dříve určené výživné, stejně jako nedoplatek na výživném platila řádně, přispívala kapesným dceři nad rámec vyživovací povinnosti a byla pro otce kontaktní; nic nebránilo podle okresního soudu otci podat návrh na zvýšení výživného dříve.

9. Krajský soud v Českých Budějovicích („krajský soud“) k odvolání otce napadeným rozsudkem rozsudek okresního soudu potvrdil až na změnu určení platebního místa (z „k rukám otce“ na „k rukám dcery“) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (výrok II).

10. Krajský soud se ztotožnil jak s částkou výživného určenou okresním soudem odpovídající možností a schopností matky, tak se závěrem o zpětném zvýšení výživného až od 1. září 2023. Považoval za logické, že před podáním návrhu na zvýšení výživného měl otec apelovat na matku méně formální cestou a snažit se o zvýšení dohodnout; mohl požádat o zvýšení kdykoli, matka zase měla jasně stanovenou vyživovací povinnost, s níž počítala. Uzavřel proto, že nenadálé zpětné zvýšení by mělo na matku negativní ekonomický i psychologický dopad. Kromě toho byl v roce 2021 příjem matky nepatrně vyšší. Stejně jako okresní soud přihlédl k placení kapesného, poloviny nákladů na řidičský průkaz a platbě za vysvědčení.

III. Argumentace stěžovatele

11. Otec namítá, že odůvodnění napadených rozhodnutí je v rozporu s dosavadní judikaturou Ústavního soudu, legitimním očekáváním a požadavkem právní jistoty ve smyslu čl. 1 Ústavy. Má za to, že obecné soudy nedostatečně zjistily skutkový stav [rozpor s nálezem sp. zn. I. ÚS 564/07 ze dne 19. února 2008 (N 37/48 SbNU 459)], nezabývaly-li se celkovými finančními a majetkovými poměry matky a nakládáním s těmito prostředky.

12. Otec tvrdí, že okresní soud zjišťoval důvody, proč podal návrh opožděně, a vytýkal mu, že sám matku aktivně neoslovil. Krajský soud následně konstatoval, že když pro otce byla matka kontaktní, měl se snažit dohodnout a apelovat na zvýšení výživného méně formální cestou. Obecné soudy tak činily přesto, že možnost zpětného zvýšení výživného není podmíněna konkrétní aktivitou jednoho z rodičů (usnesení sp. zn. I. ÚS 3375/22 ze dne 25. ledna 2023). Otec upozorňuje, že matka, ač věděla o výrazném nárůstu vlastních příjmů, mlčela, otce ani dceru neinformovala a sama se na soud neobrátila. Měla to být tedy iniciativa primárně matky, aby zahájila řízení či sama dobrovolně začala platit vyšší výživné, věděla-li, kdy jí razantně vzrostly příjmy. Nelze proto trestat stěžovatele za to, že se neobrátil na soud dříve, mohla-li tak učinit matka a má-li jako rodič vyživovací povinnost podle § 910 občanského zákoníku.

13. Otec dále namítá, že obecné soudy se omezily pouze na dílčí důvody nepřiznání výživného zpětně k jím požadovanému datu 1. září 2021 v rozporu s § 922 občanského zákoníku a odkazuje na článek JUDr. Jaromíra Jirsy publikovaný v Právním prostoru (www.pravniprostor.cz) dne 20. října 2015 a na usnesení sp. zn. III. ÚS 1565/21 ze dne 16. listopadu 2021, uvádějící, že aplikace zákonných ustanovení v souladu s provedenými důkazy a řádně odůvodněná není porušením právní jistoty a legitimního očekávání. Krajský soud podle názoru otce sice konstatoval, že nastala změna poměrů, v jeho rozhodnutí však schází právní hodnocení, proč přistoupil k navýšení až od 1. září 2023. Argument, že by bylo zpětné zvýšení vůči matce hrubě nespravedlivé kvůli vzniku případného nedoplatku (podle okresního soudu) a mělo negativní ekonomický dopad (podle krajského soudu), podle názoru otce postrádá legitimní důvod, což platí také o případném zásahu do psychiky matky. Tyto závěry krajský soud nijak nerozvedl – pouze je konstatoval – a neozřejmil důvody, které jej k nim vedly, a zasáhl tak do práva stěžovatele na soudní ochranu.

14. Konečně stěžovatel obecným soudům vytýká, že se nijak nevypořádaly s jeho argumentací a odkazy na literaturu v souladu s nálezy sp. zn. I. ÚS 403/03 ze dne 17. srpna 2005 (N 160/38 SbNU 277) a sp. zn. II. ÚS 2588/16 ze dne 24. listopadu 2016 (N 223/83 SbNU 481). Napadená rozhodnutí tak postrádají řádné odůvodnění, protože soudy dostatečným způsobem nevysvětlily své právní úvahy, nevyplývá-li právní řešení bez dalšího ze zákonného textu.

IV. Vyjádření účastníků řízení

15. Krajský soud odkázal na právní závěry plynoucí z odůvodnění rozsudku. Nesouhlasil s tím, že by napadený rozsudek byl v rozporu s výše uvedenými ustanoveními Listiny,

Úmluvy a Ústavy, a dodal, že věc posoudil podle § 475 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních a § 923 odst. 1, § 913 odst. 1 a § 915 odst. 1 občanského zákoníku tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmům dnes již zletilé dcery a možnostem a schopnostem obou rodičů.

16. Okresní soud stručně odkázal na odůvodnění svého rozsudku.

17. Matka ani dcera se nevyjádřily. V souladu s poučením, kterého se jim dostalo, se má za to, že se v řízení před Ústavním soudem vzdaly postavení vedlejších účastnic (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu).

18. Stěžovatel se rozhodl práva repliky nevyužít z důvodu, že obecné soudy ve vyjádřeních nepřinesly bližší argumentaci a pouze odkázaly na svá rozhodnutí.

V.

Předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný vyjma výroku I rozsudku okresního soudu v části týkající se platebního místa, neboť nemůže rušit to, co bylo změněno či zrušeno.

20. Pro posouzení, zda byla ústavní stížnost podána oprávněnou osobou [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], Ústavní soud zohlednil, že dosažením zletilosti se dítě stává plně způsobilým vystupovat v řízení před soudem a výživné pro tuto dobu je vždy spojeno s jeho procesním návrhem. Pro období do dosažení zletilosti dítěte se však řízení o určení výživného zahajuje na návrh rodiče (nebo bez návrhu) a za dobu nezletilosti dítěte je účastníkem řízení i pečující rodič i poté, kdy už dítě dosáhne zletilosti (srov. nález sp. zn. I. ÚS 564/07 ze dne 19. února 2008). Ústavní stížnost proto byla podána ohledně výživného do zletilosti dcery oprávněnou osobu, ve zbývajícím rozsahu nikoli (argumentace otce se sice týká jen období do zletilosti dcery, ale napadá rozhodnutí jako celek a navrhuje je tak i zrušit).

21. Ústavní stížnost není nepřípustná podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a stěžovatel je řádně zastoupen advokátem.

VI.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

VI. a)

Obecná východiska

22. Zvláštní ochranu zaručuje dětem a mladistvým čl. 32 odst. 1 Listiny; odstavec 4 téhož ustanovení garantuje rodičům právo vychovávat své děti, a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči.

23. Systematické zařazení tohoto práva do kategorie práv hospodářských a sociálních se odráží v jeho interpretaci, a to nikoliv jenom jako práva rodičů a dítěte na to, aby státní

moc nezasahovala do rodinné péče, nýbrž naopak i tak, aby takové péči státní moc poskytovala specifickou ochranu. Péče a výchova dítěte předpokládá zajištění materiálních i nemateriálních (citových, psychosociálních, kulturních atd.) podmínek pro to, aby dítě mohlo v přirozeném rodinném prostředí rozvíjet všechny své osobní schopnosti a možnosti, které ve výsledku povedou k odpovídající socializaci dítěte. Materiální podmínky výchovy dítěte se realizují prostřednictvím vyživovací povinnosti rodičů k dětem, jež je uložena občanským zákoníkem, tedy ve smyslu čl. 32 odst. 6 Listiny zákonem, který upravuje podrobnosti této ochrany. Vyživovací povinnost, na kterou mají děti právo, se vztahuje zásadně na oba rodiče, přičemž stanovení jejího rozsahu je věcí kritérií vyplývajících z konkrétních ustanovení [občanského zákoníku] (schopnosti, možnosti a majetkové poměry rodičů). Stát je povinen na základě čl. 32 odst. 4 Listiny poskytnout ochranu tomuto právu dětí tak, že stanoví povinnost tomu z rodičů, který o děti bezprostředně nepečuje, aby nesl náklady stanovené soudem na jeho výživu. Výklad a aplikace občanského zákoníku obecným soudem, který je povolán poskytovat tomuto právu ochranu (čl. 90 Ústavy), nemohou být zcela autonomní, ale je vždy třeba sledovat, zda nevybočují z rámce účelu stanoveného právě čl. 32 odst. 4 Listiny [nálezy sp. zn. IV. ÚS 257/05 ze dne 26. ledna 2006 (N 26/40 SbNU 211) a sp. zn. I. ÚS 795/18 ze dne 21. května 2019 (N 85/94 SbNU 131)].

24. Ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje právo dítěte na to, aby jeho nejlepší zájem byl předním hlediskem při jakékoliv činnosti, která se jej dotýká. Nejlepší zájem dítěte ve smyslu tohoto ustanovení je i základním interpretačním principem pro soudy a další orgány veřejné moci v případech, kdy se jejich činnost dotýká dětí. Je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, je třeba zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte. Ze zmíněného ustanovení vyplývají i procesní požadavky, mezi něž patří i požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí. Při rozhodování dotýkajícím se dítěte je třeba posuzovat a určit jeho nejlepší zájem a hodnotit možný dopad rozhodnutí na dítě. Tyto úvahy se musí promítnout i do odůvodnění přijatého rozhodnutí, ze kterého musí být zřejmé, že nejlepší zájem dítěte byl skutečně předním hlediskem. Musí v něm být vyloženo, co příslušný orgán považoval za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy či právy [nálezy sp. zn. I. ÚS 1737/16 ze dne 12. července 2017 (N 124/86 SbNU 109), body 49 až 56].

25. Postavení nejlepšího zájmu dítěte jako nejvyššího hlediska determinuje legitimní účel, který lze v konkrétním systému opatření sledovat, a to tím způsobem, že vylučuje, aby tento účel spočíval v ochraně zájmu kohokoli jiného než samotného dítěte (Dušková Š., Hofschneiderová A., Kouřilová K. Úmluva o právech dítěte, komentář, Wolters Kluwer 2021, s. 65).

26. Ústavní soud v souběžně vydaném nálezu sp. zn. I. ÚS 871/24 k ústavně konformnímu výkladu § 922 odst. 1 občanského zákoníku uvedl v bodech 52 a 53: „Ústavní stížností napadená rozhodnutí z hlediska ústavněprávního přezkumu neobstojí. Výživné, resp. jeho zvýšení, se coby nárok samotného dítěte při prokázané změně poměrů nezletilého zásadně přiznává od relevantní změny poměrů, a to i zpětně za dobu nejdéle tří let ode dne zahájení řízení. Pokud obecné soudy zvolily opačný výklad a v napadených rozhodnutích koncipovaly zpětné zvyšování výživného jako výjimečné a zároveň podmíněné předchozí žádostí o zvýšení výživného adresovanou povinnému rodiči, jakož i neprodleným podáním návrhu při změně poměrů nezletilého, nejde o ústavně souladný výklad § 922 odst. 1 o. z. Obecné soudy totiž nedostály požadavku čl. 3 Úmluvy o právech

dítěte interpretovat právní předpis způsobem, který co nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte. Pokud navzdory prokázané změně poměrů nezletilému bez odpovídajícího zdůvodnění a relevantních důvodů pro výjimku ze zásady o zpětném zvýšení výživného vyšší výživné zpětně nepřiznaly, zvolily postup jdoucí k tíži nezletilého, a nevyložily tak zákon ústavně konformním způsobem. Vybočily tak z rámce účelu stanoveného čl. 32 odst. 4 Listiny a postupovaly v rozporu s ústavně zaručenou ochranou dětí a mladistvých, jelikož aprobovaly chování obou rodičů jdoucí proti nejlepšímu zájmu nezletilého, kterého tím fakticky potrestaly. Porušily tím právo na soudní ochranu podle l. 36 odst. 1 Listiny, neboť zvolily výklad § 922 odst. 1 o. z., který je excesivní a ústavně nekonformní a pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní.“.

VI. b)

Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

27. Těžištěm ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele s výkladem § 922 občanského zákoníku ve spojení s § 923 odst. 1 téhož zákona obecnými soudy a na to navázané stanovení počátku zvýšené vyživovací povinnosti.

28. Okresní soud odůvodňuje nepřiznání zpětného zvýšení výživného k 1. září 2021 vznikem vysokého nedoplatku na výživném, na jehož vzniku matka nenese vinu, píše o hrubé nespravedlnosti vůči ní, opírá se o vzornou platební morálku matky jak u běžného, tak dlužného výživného a akcentuje platby nad rámec – kapesné, odměnu za vysvědčení a podílení se na nákladech na řídičské oprávnění. Při rozhodování o výživném je legitimní zvažovat i platby povinného rodiče nad rámec do té doby určeného výživného a následně je hodnotit optikou odůvodněných potřeb, tj. zda nabývají charakteru výživného nebo například pouhého daru, a přihlížet k nim. To však při určování výše případného nedoplatku, nikoli při určení samotné výše výživného (rozhodnutí o zvýšení). Ze vzorné platební morálky matky okresní soud dovozuje, že platí-li povinný rodič výživné, nehledě na změny v životě dítěte a životní milníky ovlivňující jeho odůvodněné potřeby, má platební morálka povinného rodiče přednost před potřebami dítěte a před povinnostmi plynoucími z rodičovské odpovědnosti, do kterých nutno řadit i povinnost sledovat změnu potřeb dítěte, zejména jde-li o změny typické, jako je nástup na vyšší stupeň vzdělání. Výklad okresního soudu aprobovaný krajským soudem je, shodně jako výklad obecných soudů ve věci sp. zn. I. ÚS 871/24 extenzivní, ústavně nekonformní a pomíjející možný výklad jiný, ústavně konformní a souladný s právem nezletilých dětí a mladistvých na zvláštní ochranu podle čl. 32 Listiny, a neobstojí ani z hlediska nejlepšího zájmu dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

29. Odůvodnění rozsudku okresního soudu je navíc vnitřně rozporné, konstatuje-li, že nástup na střední školu představuje nárůst výdajů spojených s pořízením pomůcek či úhradou školních aktivit, a tedy i podstatnou změnu poměrů, a vzápětí bez vysvětlení za „nejpodstatnější“ změnu považuje nástup dcery až do třetího ročníku střední školy. Uvedený rozpor neodstranil ani krajský soud. Přijatý závěr nemá oporu ve zjištěném skutkovém stavu a odporuje i běžnému chodu věci.

30. Krajský soud zdůvodňuje nepřiznání zvýšeného výživného zpětně nejen tím, že pro matku by mělo zásadní negativní dopad ekonomický, ale i psychický. Ani tento

závěr nemá oporu ve skutkových zjištěních a neplyne ani z vyjádření matky při jednání u krajského soudu.

31. Jakkoliv lze považovat za vhodné, aby byl návrh na zvýšení výživného podáván co nejdříve od změny poměrů, a za žádoucí lze označit i předchozí výzvu povinnému rodiči, nelze těmito dodatečnými podmínkami nevyplývajícími ze zákonných ustanovení na úkor nezletilého vyprazdňovat možnost zpětného zvýšení výživného. Při splnění zákonných podmínek je zpětné zvýšení výživného právem nezletilého. Je doménou obecných soudů poměry zjistit a posoudit, zda se od posledního určení výše výživného změnilo. Při prokázané změně poměrů svědčící zvýšení výživného, a při absenci konkrétních zjištění o zásadních negativních dopadech na povinného rodiče (srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 2173/23 ze dne 24. ledna 2024) pak soudy nezletilému nemohou zpětné zvýšení výživného nepřiznat jen s obecným odkazem na právní jistotu povinného rodiče a tu bez dalšího akcentovat k tíži nezletilého a v rozporu s jeho nejlepším zájmem, který má být primárním hlediskem při rozhodování ve věcech nezletilých podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Obdobně to platí pro prvotní určení výše výživného zpětně před datem zahájení řízení. (Shodně bod 49 v souběžně vydaném nálezu sp. zn. I. ÚS 871/24.).

32. Právě uvedené neznamena, že by výživné mělo být zpětně přiznáno v každém případě automaticky. Prostor pro výjimečné zpětné nepřiznání výživného na základě individuálních okolností a poměrů na straně povinného rodiče, nezletilého či rodiče, který jej má v péči, zůstává zachován, jen tak nelze činit paušálním způsobem a s obecným odůvodněním bez bližší vazby na konkrétní specifika případu, jak to v nyní posuzovaném případě učinily obecné soudy. Takový postup by neměl být pravidlem, ale dostatečně určitě odůvodněnou výjimkou. Vždy bude nezbytné posuzovat okolnosti jednotlivých případů, přičemž si lze představit řadu situací, kdy výživné zpětně přiznáno nebude (např. pro rozpor s dobrými mravy či z důvodů zneužití práva). (Shodně bod 50 v souběžně vydaném nálezu sp. zn. I. ÚS 871/24.).

33. S ohledem na princip vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi, který je projevem mezigenerační rodinné solidarity vycházejícím z lidské slušnosti a morálky, se jako vhodné jeví zohlednit i způsob, jakým dítě (zejména je-li téměř zletilé) přiměřeně své rozumové a volní vyspělosti přistupuje k povinnému rodiči, jak se k němu chová a zda se o něj zajímá. Jejich vztah je nicméně třeba vždy hodnotit komplexně ve společné vzájemnosti. (Shodně bod 51 v souběžně vydaném nálezu sp. zn. I. ÚS 871/24.).

34. Rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost mají oba rodiče a oba rodiče mohou a mají sledovat potřeby dítěte a životní milníky, s nimiž se zvýšení potřeb dítěte pojí, a to zpravidla v souvislosti s přechodem na vyšší stupeň vzdělávání. Kromě toho v tomto případě matka sama na jednání uvedla, že věděla, že dcera nastupuje na gymnázium, na náklady se otce neptala. Závěr okresního soudu o absenci zavinění na straně matky a o hrubé nespravedlnosti vůči ní, pokud by soudy výživné zvýšily zpětně již k 1. září 2021, je excesivní, stejně tak závěr krajského soudu o tom, že by takové zvýšení bylo nenadálé.

35. Sledování a vyhodnocování růstu odůvodněných potřeb dítěte a průběžné zvyšování výživného je především součástí zodpovědného výkonu rodičovské odpovědnosti. Přesto lze doporučit obecným soudům, aby v rozhodnutích o vyživovací povinnosti dopředu avizovaly, kdy podle nich nastane při normálním běhu okolností další relevantní změna

poměrů a odkdy by mělo být placeno vyšší výživné a jak by rodiče mohli novou výši výživného sami určit. Rodičům tak bude jednoznačně naznačeno, k jakému datu by měli uzavřít dohodu o placení vyššího výživného a co by mělo být jejím obsahem, čímž lze předejít soudním řízením, v nichž je zvýšení výživného požadováno až po dlouhé době od změny poměrů ovlivňující odůvodněné potřeby dítěte. Obecné soudy mohou orientačně rodiče odkazovat i na informace zveřejňované Ministerstvem spravedlnosti k výživnému na vyzivne.justice.cz.

36. K tomu, že je ústavně nesouladný výklad § 922 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého je absence pokusu pečujícího rodiče o mimosoudní dohodu s povinným rodičem důvodem pro odepření zvýšení výživného za dobu před zahájením řízení se Ústavní soud vyjádřil v souběžném nálezu sp. zn. I. ÚS 871/24 (bod 26 výše). Ač je vysoce žádoucí, aby se rodiče v záležitostech svých dětí snažili primárně dohodnout a na soud se obraceli až v případě, není-li snaha o dohodu úspěšná, nelze absenci pokusu o takovou dohodu vykládat v intencích nejlepšího zájmu dítěte tak, že je důvodem pro nepřiznání výživného pro dítě za dobu před zahájením řízení; jde o výklad rozporný i s judikaturou, na kterou otec odkazoval.

VII. Závěr

37. Jestliže je tedy přiznání výživného ve smyslu čl. 32 odst. 4 a 6 Listiny věcí kritérií (konkrétních podmínek) vyplývajících z konkrétních ustanovení občanského zákoníku, vyložily obecné soudy § 922 ve spojení s § 923 odst. 1 občanského zákoníku excesivně. Tato ustanovení a ani § 910 a následující občanského zákoníku nestanoví kritérium, aby aktivita ohledně aktuálních potřeb dítěte a jejich úhrady ležela pouze na pečujícím rodiči a míře jeho kontaktu s povinným rodičem či dosažitelnosti povinného rodiče, tím zbavovala povinného rodiče povinnosti zajímat se a hradit potřeby dítěte v závislosti na životních milnících či jiných změnách poměrů dítěte a ve svém důsledku neumožnila přiznat výživné dítěti až tři roky zpětně.

38. Soudem vyžadované chování pečujícího rodiče, pro jehož absenci odepřely přes zjištěnou změnu poměrů zvýšení výživného na nezletilé dítě za dobu před zahájením řízení (delší než 2 měsíce), je interpretací, která je rozporná se smyslem a účelem právní normy, kterým je ochrana nejlepšího zájmu dítěte. To nevylučuje, že v některých výjimečných případech mohou být naplněny podmínky, pro které i při změně poměrů bude ve světle obecných zásad občanského zákoníku odepření zvýšení výživného za dobu před zahájením řízení ústavně konformní, nikoli však v této věci. Obecné soudy totiž nedostály požadavku čl. 3 Úmluvy o právech dítěte interpretovat právní předpis způsobem, který co nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte. Pokud navzdory prokázané změně poměrů nezletilé bez odpovídajícího zdůvodnění a relevantních důvodů pro výjimku ze zásady o zpětném zvýšení výživného vyšší výživné za dobu před zahájením řízení (až na necelé dva měsíce) nepřiznaly, zvolily postup jdoucí k tíži nezletilé, a nevyložily tak zákon ústavně konformním způsobem. Vybočily tak z rámce účelu stanoveného čl. 32 odst. 4 Listiny a postupovaly v rozporu s ústavně zaručenou ochranou dětí a mladistvých, jelikož aprobovaly chování obou rodičů jdoucí proti nejlepšímu zájmu nezletilé, kterého tím fakticky potrestaly. Porušily tím právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť zvolily výklad § 922 odst. 1 občanského

zákoníku, který je excesivní a ústavně nekonformní a pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní.

39. Z výše popsaných důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl v části, kterou obecné soudy nevyhověly návrhu otce na zvýšení výživného za období od 1. září 2021 do 31. srpna 2023 a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodnutí podrobená ústavněprávnímu přezkumu v tomto rozsahu a v akcesorických nákladových výrocích zrušil. Ústavní soud na tomto místě připomíná, že vyhovující výrok nálezu vychází z toho, že při rozhodování obecných soudů o návrhu na zvýšení výživného pro nezletilé dítě je částečné nevyhovění („zamítnutí“) návrhu zahrnuto ve výroku obecných soudů jen implicitně.

40. Ve zbývajícím rozsahu Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, a to z části jako návrh, k jehož projednání není příslušný [§ 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu], z části jako návrh zjevně neoprávněné osoby [§ 43 odst. 1 písm. b) téhož zákona] a z části jako návrh zjevně neopodstatněný [§ 43 odst. 2 písm. a) téhož zákona]. Ve stanovení vyživovací povinnosti matky vůči dceři od 1. září 2023 do zletilosti dcery a ve změně platebního místa žádné porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele Ústavní soud neshledal. Mimo to ani sám stěžovatel proti těmto částem výroků obecných soudů žádné námitky nevznášel.

41. Od ústního jednání Ústavní soud upustil, neboť od něj nešlo očekávat další objasnění věci, a ani nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

42. Úkolem okresního soudu nyní bude posoudit, jak se změna poměrů, která nastala pro období od 1. září 2021 do 31. srpna 2023, promítá do výše výživného, zda jde o homogenní časový úsek, nebo zda je třeba v jeho rámci vzhledem k nějakým podstatným okolnostem diferencovat a jak. Při výpočtu případného nedoplatku na výživném přihlédne k charakteru plateb matky nad rámec do té doby určené výše výživného, tj. zda se jedná o platby odůvodněných potřeb dítěte.

43. Ústavní soud v této věci rozhodoval o otázkách spojených se zvýšením výživného za dobu před podáním návrhu, závěry zde přijaté obdobně platí i ohledně zvýšení výživného za dobu před zahájením řízení bez návrhu, jakož i při rozhodování o prvotním určení výživného za dobu před zahájením řízení na návrh či bez návrhu.

44. Závěrem Ústavní soud, shodně jako v paralelně rozhodované věci sp. zn. I. ÚS 871/24, apeluje na oba rodiče, aby vyvinuli veškeré možné úsilí směřující k tomu, aby ve věci byla uzavřena rozumná dohoda v zájmu již zletilého dítěte. Dcera se totiž v důsledku nezodpovědného chování svých rodičů ocitla bez vlastního přičinění v procesním postavení účastníka soudního řízení s plnou procesní způsobilostí – ve sporu proti své matce. Taková situace není dobrým začátkem pro kýžené obnovování vztahů mezi dcerou a matkou.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně 25. září 2024

Jan Wintr
předseda senátu